

VARIA

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

KÖNCZÖL Miklós: *Platón a jogi rétorikáról*.
Budapest, Gondolat Kiadó, 2015.

A Debreceni Egyetem PhD hallgatójaként öröndetes Könczöl Miklós művét kézbe venni, már csak azért is, mert az egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egykori oktatója, Simon Attila írt ajánlást a könyvhöz, aki nemrégén Arisztotelész rétorikájának pathosz-fogalmával ismertette meg olvasóit.¹ Simon Attila ajánló véleménye szerint ez a könyv egyszerre megbízható, és tájékozódást hatékonyan segítő kalauz a jogelmélet, a filozófiatörténet és a filológia területén nem szakkeresőként mozgó olvasók számára, ugyanakkor fogalmazásmódjának pontossága, elemző lépéseinek reflektáltsága és árnyaltsága a témával foglalkozó szűkebb tudományos közönség számára is hasznossá teszi a munkát.

Könczöl Miklós, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának oktatója, a Jogbölcseleti Tanszék adjunktusa. Jelen művével nagyjából egy időben jelent meg doktori értekezésének másik két fejezete – amelyekben Arisztotelész rétorikájával foglalkozik –, s jelen művét a szerző az ott írtak hasznos kiegészítőjeként, külső támogatójaként aposztrofálja.² A könyv nem egyszerű olvasmány a témában kevésbé jártas olvasó számára. A gondolatmenet felépítése, a következtetések értelmezése feltételezi az olvasó szakmai felkészültségét mind a filozófia, mind Platón munkásságának terén.

Ugyanakkor a mű nem elvitatható érdeme, hogy felépítése rendkívül logikus, szerkezetileg jól tagolt. Alcímének megfelelően (három tanulmány) a könyv három nagy fejezetre oszlik, amelyekben a szerző egy-egy példán keresztül mutatja be Platónnak a jogi retorikára vonatkozó nézeteit. A három nagy fejezet három platóni dialógusra utalva a Gorgias, a Phaidros illetve A Törvények címetek viseli.

Az első nagy fejezetet azonban megelőzi a bevezető rész, s némiképp szokatlan módon a bevezető rész előtt a szerző néhány oldalt szentelt annak, hogy a kötet hivatkozásaihoz némi magyarázatot fűzzön.

A hivatkozásokhoz fűzött magyarázat nem ok nélküli, a szerző ugyanis oldalszámok, illetve sorszámok használatával utal arra, hogy a Platón-hivatkozásoknál melyik

¹ SIMON Attila: *Affekció és ítélet. Arisztotelész Rétorikájának pathosz-fogalmáról*. In: *Szenvedély, szerelem, narrációk. Filozófiai és pszichológiai tanulmányok*. Világosság könyvek. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

² KÖNCZÖL i. m. 14.

kiadásból dolgozott, tehát az eltérés a megkülönböztetés szempontjából jelentőséggel bír. A könyv összesen 144 hivatkozást tartalmaz, ezek jelentős része angol nyelvű forrásokra utal, amelyeket a szerző saját fordításban (de a hivatalos fordításokra figyelemmel) közöl. Kőnczöl Miklós ugyanakkor nemcsak az angol, hanem a görög nyelvnek is ismerője, amelyről könyvében számot is ad. Számos görög forrásból származó idézettel találkozhatunk, melyek egy része görög betűkkel szerepel a törzsszövegben. A szerző ugyanis csak a nem idézetként használt görög szöveget írta át latin betűkkel.

A Bevezetésben a szerző felvázolja Platón retorikával kapcsolatos álláspontjának ellentmondásait. Igaz, hogy a XX. században még egységes volt a szakirodalom a tekintetben, hogy „Platón rossz szemmel nézett a retorikára”, de amint Edwin Black megemlített néhány kivételt, ez az összhang megbomlott, s Platón retorikával kapcsolatos álláspontja élénk vita tárgyává vált.³ A vita alapját Platón két dialógusában, a Gorgiasban, illetve a Phaidrosban írott retorika-felfogása adja. Míg ugyanis a Gorgiasban arra a következtetésre jut, hogy a retorikával való foglalatosságnak semmi értelme nincs, addig a Phaidrosban Szókratész kifejti a „valódi” retorika értelmét. Ezt az ellentmondást a szakirodalom többféle módon próbálta feloldani, s a platóni szövegek értelmezésének alapvetően három módozata jött létre. A szerző az ún. „negatív nézet” képviselői közé sorolja magát, amely szerint a „valódi” retorika nem egyéb, mint filozófia. A szerző célja, hogy művének három fejezetében, Platón három dialógusának vizsgálatán keresztül megalapozza ezt a nézetet anélkül, hogy új következtetéseket vonna le.⁴

Az első nagy fejezetet, a *Gorgias*t a szerző hat kisebb részre osztotta. Ezek közül az első, amely a *Tartalmi áttekintés* címet viseli, segít abban, hogy azok a témában nem jártas olvasók is megérthessék Platón Gorgiasban felvázolt retorika-felfogását, akik nem ismerik a dialógust, azáltal, hogy a szerző bemutatja a dialógus szereplőit, illetve rávilágít az igazságosság fogalmának fontosságára, amely az egész dialógus egységességét biztosítja.

A tartalmi áttekintés után a retorika és az igazságosság kapcsolatát érintő két problémát tárgyal. Az egyik a retorika meghatározása, a másik pedig annak értékelése, amelyet a szerző a dialógus szereplőinek, tehát Gorgiasnak, Szókratésznek, Pólosnak és Kalliklésznek az érvelésén keresztül ismertet. A szereplők közül Gorgias, Pólos és Kalliklész képviselik a hagyományos értelemben vett retorikát, akik viszont nem foglalkoznak a törvényszéki retorikával, míg Szókratészt inkább a törvényszéki beszédek valódi tétje érdekli.⁵ A hagyományos értelemben vett retorika helyszíne lehet bármiféle politikai gyűlés, amelyeken belül Gorgias kiemelt jelentőséget tulajdonít a bíróságnak. Ezt a definíciót Gorgias a dialógusban kiegészíti az igazságossággal. S bár Szókratész is a retorika gorgiaszi meghatározásából indul ki, és ő is kiemelt szerepet tulajdonít az igazságosságnak a retorika hatalmával és hasznosságával kapcsolatos érvek felsorakoztatásában, Gorgias végül épp az igazságosság fogalmának beemelése miatt marad alul a vitában. Szókratész ugyanis úgy látja, hogy a retorika a bírakat nem segíti az

³ KőNCZÖL i. m. 9.

⁴ KőNCZÖL i. m. 13.

⁵ KőNCZÖL i. m. 26.

igazságos döntésben, és az általa ideálisnak tekintett bírói döntés esetében nincs tere a retorika alkalmazásának.

A könyv második nagy fejezete a *Phaidros*, Platón egy újabb dialógusának értelmezése, amelyet gyakran hasonlítanak össze a Gorgiással, Platón retorikára vonatkozó álláspontjának megértése végett. Az összehasonlítás során azt a két kérdést érdemes szem előtt tartani, hogy milyen alapon tesz különbséget Szókratész a jó és rossz retorika között a *Phaidros*-ban, illetve hogy ez a különbségtétel mennyiben jelenti a Gorgiasban található negatív kép módosítását.

Elsőként a szerző, hasonlóan az előző fejezethez, itt is összefoglalja a dialógus gondolatmenetének releváns részét. A *Phaidrosszal* folytatott beszélgetés a beszédírás problémájából indul ki, s a dialógusban a „hétköznapi” retorika fogalmi elemeinek radikális átrendeződését kísérhetjük figyelemmel. A *Phaidros* végére tulajdonképp nem marad más, mint egy olyan retorika-fogalom, amely alapvetően különbözik a kortárs retorikák által oktattóttól. A könyvnek ez a része rendelkezik a legtöbb lábjegyzettel, a szerző gyakran hivatkozza más szerzők megállapításait. Éppen ezért, az előző fejezethez hasonlóan hasznos lett volna a fejezet tanulságait röviden összegezni, ennek hiányában kissé nehezen követhető a gondolatmenet, illetve a szerző saját megállapítási is nehezen határolhatóak el más szerzők véleményétől.

A mű utolsó nagy fejezete a *Törvények* címet viseli. A szerző előrevetíti, hogy a fejezetben a törvényhozó szolgálatában álló meggyőzés és a hétköznapi retorika közti viszonyt vizsgálja, illetve arra a kérdésre keresi a választ, hogy van-e hely a törvénytörzési retorika számára Platón „második legjobb államában.”⁶ A fejezet két részre oszlik, és nagy hiányossága, hogy – ellentétben az előzőekkel – itt nem találkozunk tartalmi áttekintéssel. A teljes dialógus tartalmának összefoglalását ugyanis a szerző nehéznek és feleslegesnek ítélte.⁷ Megtudjuk viszont, hogy a dialógusnak három szereplője van. A szót egy meg nem nevezett athéni viszi, akinek két társa van a Knossostól a Zeus Ida hegyi szentélyéig vezető útján. A két útítárs a kor két ideális alkotmányát, a krétai, illetve a spártai törvényeket képviseli. Az Idegen kifejti, hogy a retorika az a fajta szónoklás, amely a királyi mesterség társa, mivel az igazságosról győz meg, s ezáltal hozzájárul a városállam fejlődéséhez. A szónoklás a nyilvánossághoz szól, és nem tanító jellegű, viszont csak arról győz meg, ami igazságos. Célja a politikai tudás szolgálata azáltal, hogy rábírja a polgárokat a szabályok betartására. Ez pedig megfelelni látszik a Szókratész által a Gorgiasban említett valódi retorikának.

Annak ellenére, hogy a szerző mellőzte a dialógus tartalmi áttekintését, a fejezetben és annak alfejezeteiben tulajdonképpen nem történik más, mint a dialógus ismertetése. Ezen keresztül tudjuk meg, hogy a nevelés végső célja a közös morális elvek megszilárdítása. A Preambulumokról szóló részben egy párhuzammal találkozunk, amelyben az orvos azon túl, hogy receptet ír betegének, ki is fejti, hogy miért épp amellet a terápia mellet döntött. Azt az orvost, aki csak receptet ír, az athéni zsarnokhoz hasonlítja, míg az az orvos, akinek tudása rendezett, s a betegről érdeklődik állapota felől, az egyszerre él a meggyőzés és az utasítás eszközével. A továbbiakban e párhuzam mentén fejtk

⁶ KÖNCZÖL i. m. 77.

⁷ Uo.

ki a szereplők álláspontjaikat a preambulumok fontosságát és jelentőségét illetően. Ugyanez a példa ugyanakkor már a Gorgiasban is megjelent, amikor Gorgias kifejtette, hogy az egészség dolgában való meggyőzés terén a retorika elsőbbséget élvez az orvoslás mesterségéhez képest. A Törvényekben viszont Platón azt a tanulságot vonja le az említett párhuzamból, hogy a preambulumoknak egyaránt jelentőséggel bír a tartalmuk, illetve a pusztá meglétük.

A Törvényekben megfogalmazott kérdés voltaképpen tehát nem más, mint hogy a meggyőzésnek a törvényhozó által alkalmazott eszközei mennyiben tekinthetők retorikának.⁸ A szerző az Összegzésben, annak ellenére, hogy első olvasatra úgy tűnik, mintha csak a harmadik fejezethez írt összegzést olvasnánk, jól összefoglalja nemcsak a Törvényekben szereplő platóni retorika-felfogást, de rávilágít arra is, hogy az egyes dialógusokban hogyan jelennek meg az egyes felfogások, s ezek hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ezáltal a szerző eloszlatja az olvasóban menet közben esetlegesen fennmaradó kételyeket, s remek lezárását adja a kötetnek.

DEÁK Viktória
PhD-hallgató (DE ÁJK)

* * *

CSEHI Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata.*
Kommentár a 2013. évi V. törvényhez
(Budapest, Menedzser Praxis, 2014.)

Egy, a Polgári Törvénykönyvről szóló magyarázat megalkotásával, illetve annak értékelésével kapcsolatosan is felettébb nehéz feladat áll a szerző előtt: milyen részletességgel valósuljon meg az elemzés? Hogyan érje el a részletekben elvesző leírások és a felületesség közötti középút biztosítását? Mit részesítsen előnyben: dogmatikai vagy gyakorlati szempontokat, illetve hogyan találja meg az egyensúlyt a kettő között? Mindez alapján pedig a kommentárral kapcsolatos értékelés is több oldalról közelítheti meg a magyarázat szövegét, és értékelhet negatívabban olyan megoldásokat, amelyeket más szerző a pozitívumok sorába tartozónak minősít. Még nehezebbnek tekinthető feladat, amennyiben joghallgatóként kerül sor arra, hogy komoly szaktekintélyek által megírt, megszerkesztett törvényt magyarázat vonatkozásában kell véleményt formálni. Ebből a tényből kifolyólag a szerző törekvése nem egy tudományos mélységű kritika megfogalmazása, hanem egy, a hallgatóság képviselőjében megvalósuló véleménynyilvánítás, amely kizárólag szubjektíve a hallgatók számára releváns szempontokat helyezi a középpontba, és az alapján fogalmaz meg értékelést.

A könyv külső megjelenése tekintetében két forma is az olvasó rendelkezésére áll: a kapcsos verzió magában foglalja a teljes magyarázatot, amely abból a szempontból nagyon előnyös, hogy könnyedén kicserélhetők a lapjai, amennyiben az a módosítá-

⁸ KÖNCZÖL i. m. 107.

sok miatt szükségessé válna, hozzáfűzhetők jegyzetek a hatékonyabb elsajátítás érdekében, illetve az esetlegesen hatálytalanná váló részek egyszerűbben eltávolíthatók, mintha egy összefűzött könyvben kerültek volna közlésre. Mindössze a súlya okozhat problémát, hiszen nem minősíthető egy könnyen hordozható zsebkönyvnek a maga körülbelül 1500 oldalával. Ezt a nehézséget küszöböli ki a másik alternatíva, nevezetesen a Ptk. könyveihez igazodóan egyesével kiadott jegyzetek, amelyek az adott részhez tartozó paragrafusokat egyenként taglalják. Ez a verzió lényegében ugyanazokat az információkat tartalmazza, azzal a különbséggel, hogy az adatokat kezelhetőbbé teszi a szállítás megkönnyítésével, valamint megfelelően igazítható az egyetemi félévek követelményeihez azzal, hogy az egyes könyvek teljes egészében lefedik – de nem haladják meg szükségtelenül – az adott szemeszterben szükséges információmennyiséget.

A belső tartalom tekintetében – a kommentár tankönyvi mivoltából kifolyólag – a hallgatók számára releváns szempontokat érdemes a középpontba helyezni, és annak elemzésével eljutni a végső konklúzió levonásáig. A meghatározónak tekintett kritériumok közé pedig a továbbiakban részletezendő tételek tartoznak.

Egy törvényt magyarázat vonatkozásában meghatározó jelentőséggel bír annak a ténye, hogy az egyes jogintézmények ismertetése kellő részletességgel történjék, amely nagymértékben hozzájárulhat a jogszabályok lényegi információinak megismeréséhez. Mindezt viszont úgy valószínűsítjük meg a kommentár szerzői, hogy nem túlzott, már-már „szórszálhasogatón” részletekbe menő módon viszi véghez az elemzést. Megközelítem szerint azonban ezt az arany középútat nem minden esetben tudja teljes következetességgel megtartani a könyv, ugyanis egyes esetekben túlzottan hosszas vizsgálódásokba bocsátkozik az alkotó, példának okáért a mezőgazdasági haszonbérlet vonatkozásában a kapcsolódó törvényeket, fogalmakat is részletesen bemutatja, amely sem a Polgári Törvénykönyvben betöltött szerepe alapján, sem pedig a kommentár tankönyvi mivoltából kifolyólag nem tekinthető teljes mértékben indokoltnak. Ezzel szemben az öröklési jogról szóló rész, annak ellenére, hogy egy determináló szereppel rendelkező jogintézményről van szó, nem kap akkora súlyt a maga 70 oldalával, mint amely szükségesnek, megérdemeltnek lenne tekinthető. Mindemellett azonban a kommentár egészét tekintve a lényegi információk szükségessége és a bőséges magyarázatok két végpontja között megőrzi az *aurea mediocritas* elvét.

A törvényt magyarázat szerkesztésének vonatkozásában felmerülhet az olvasóban egyfajta problémaként, hogy a könyv nem fejezetekre bontva, csak egy adott jogintézményre fókuszálva, annak minden kapcsolódó elemét megvilágítva fogalmazza meg a szükséges információkat a paragrafusok bemásolása nélkül, hiszen az megtalálható a Polgári Törvénykönyvben, ahhoz csak egy segítséget kíván nyújtani. Ehhez képest minden egyes szakasz beillesztését követi annak vonatkozó elemzése, amely valamilyen szinten megbontja a gondolatmenet linearitását. Ennek ellenérveként azonban éppen hogy a pozitívumok sorába tartozónak lehet tekinteni ezt a megoldást, ugyanis nagyon átláthatóvá teszi a szöveget, minden esetben összekapcsolható az adott paragrafus a hozzá kapcsolódó elemzéssel, így megkönnyítve az elsajátítást, megértést. Szintén az előnyök közé tartozik a megszerkesztettségben, hogy a leglényegesebb információk külön kiemelésre kerültek, hiszen egy végig ugyanolyan stílussal íródott dokumentum kevésbé követhető, valamint az érdeklődést sem kelti fel oly’ mértékben.

A hallgatóságnak egy tankönyvként funkcionáló törvénytárgyakkal kapcsolatban az egyik fontos – és szinte a leglényegesebb – szempont, hogy a könnyebb felfoghatóság által a tárgy abszolválását lehetővé tegye. Természetesen a teljesíthetőséghez nagyban hozzájárul a követelményrendszer is, amelyek együttesen biztosíthatják a megfelelően tartott érdemjegy megszerzését. Mindezt a szükségletet a kommentár teljes mértékben kielégíti, ugyanis a benne szereplő információk a lehetőségekhez képest nagyon érthetően, emészthetően tartalmazzák a szükséges adatokat, amelyek elsajátításával biztos fundamentumra tehet szert a hallgató. Tehát a jegyzet a paragrafusok tengerében biztosítja azt a mentőövet, amely megteremti a törvénytárgyhoz a biztos lábakon álló dogmatikai alapot és magyarázatot, mindezt hallgatóbarát módon, nem pedig magasan tudományos módszerekkel teszi.

A hasznosíthatóság nemcsak a vizsgák abszolválására korlátozva értelmezendő, hanem az absztrakció magasabb fokán áll. Hallgatóként elengedhetetlenül szükséges a jogszabályok szárazan megfogalmazott szövegén átlépve bizonyos konkrétabb és közvetlenebb magyarázatok biztosítása, amely a kommentárban szerepeltetett jogesetek által megvalósul, közelebb hozza az absztrakt szabályokat, érthetőbbé teszi azokat, illetve a jogesetmegoldások kapcsán is mankót jelenthet, amennyiben a könyvben hivatkozott bírósági határozatokat átlapozza az olvasó. Ezáltal tehát ez a törvénytárgy magyarázat lehetővé teszi az egyes jogintézmények magabiztosabb elhatárolását, az esetlegesen felmerülő kérdéskörök magyarázatát, az egész Polgári Törvénykönyv „emberközelibbé” tételét.

Tehát mind az előbbieken megfogalmazottak, mind pedig a szubjektív álláspontom alapján következtetésként rögzíthető az, hogy ahogyan az élet számos területén, egy könyvben sem lehet mindenki elvárásainak maradéktalanul megfelelni, így természetesen vannak olyan megközelítések, melyek szerint nem tartozik a legkiválóbb olvasmányaink közé. Azonban az vitán felüli kérdés, hogy a kitűzött céljának teljes mértékben megfelel, hiszen egy biztos alapot jelent a Polgári Törvénykönyv szövegének megismeréséhez és megértéséhez, amelyre építve lehetséges továbbfejleszteni a kódexből megtanult tudásanyagot.

TAKÁCS Tímea
demonstrátor (PPKE JÁK)

– BESZÁMOLÓ –

A VALLÁSOK, AZ ÁLLAM ÉS A SZÓLÁS SZABADSÁGA

2016 márciusában jelent meg Koltay András *A vallások, az állam és a szólás szabadsága* című kötete, amely a szólás- és vallásszabadság metszéspontjaival, a vallási jelképek, a blaszfémia, és a vallásos vélemények közéletben betöltött szerepével foglalkozik. A könyv témája különösen aktuális a mai Magyarországon, sőt, egész Európában, hiszen olyan kérdéseket feszeget, amelyek a jelenlegi, gyors ütemben alakuló környezetben egyre fontosabbá válnak. A egyházak és az állam viszonya, a vallások és az abból eredő eltérő kultúrák egymás mellett élése, vagy a vallásokkal szembeni kritika és tolerancia mind-mind olyan problémakörök, amelyek ma már nem csak távoli elméleti kérdéseknek tűnnek, hanem a mindennapi életünket befolyásoló tényezőkké váltak.

Ahogy a szerző a bevezetőben fogalmaz: „A vallás- és szólásszabadság terjedelme a rohamléptekkel átalakuló Európában a társadalmi-politikai változások hatására újra és újra viták tárgyává válik, a pontos körvonalak azonosítása a jogrendszer eszközeivel nem teljességes és végleges jelleggel lezárt feladat. Az egyre erősödő bevándorlás, a különböző vallási kultúrák ebből fakadó kényszerű egymás mellett élése, valamint a kontinens keresztény jellegének erről függetlenül is zajló fokozatos gyengülése kulcskérdéssé teszi a kötetben tárgyalt kérdések helyes megválaszolását minden egyes európai jogrendszerben és az államok európai közösségének, valamint az európai emberi jogi védelmi rendszer szintjén is.”

A könyv szerkezetileg három nagy egységben foglalkozik a témával. A bevezetés utáni első rész a vallások állami szférában történő megjelenésének kérdését érinti, szűkebben meghatározva a vallási jelképek iskolákban és közterületen történő használatát, valamint az állam szabadságát a vallás közoktatásban történő megjelenítésével kapcsolatosan. A második rész a vallásos vélemények korlátozásáról szól, amelyben Koltay András megvizsgálja a vallási ruházat és a vallási jelképek viselése korlátainak szabályozását, valamint a vallási tartalmú reklámokra vonatkozó korlátozásokat. A harmadik, terjedelmében legnagyobb rész, a Vallásgyalázás és valláskritika címet kapta, melyben a blaszfémia korlátozhatóságáról és a vallási közösségek gyűlöletbeszéddel szembeni védelméről esik szó.

2016. szeptember 28-án tartották meg a kötet ünnepélyes bemutatóját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának II. János Pál pápa dísztermében. Az eseményt nagy érdeklődés követte, a rendezvényre sokan regisztráltak, a helyszínen pedig végül teltház volt.

A bemutatót Orbán Balázs, a Századvég Alapítvány kutatási igazgatója nyitotta meg a kiadó képviselőjében. Köszöntőjében megköszönte a szerzőnek, hogy kéziratával a Századvéghez fordult, hiszen olyan témáról írt könyvében, amely bár nem új keletű

problémákkal foglalkozik, a mai világban mégis különlegesen aktuális. Ennek kapcsán kiemelte a szerző kiváló ütemérzkét, ugyanis az elmúlt két évben a közéleti és a jogtudományi vitáknak is meghatározó része volt a vallások és a szólásszabadság viszonya és kapcsolata. Kiemelte ugyanakkor, hogy Koltay András minden ehhez kapcsolódó kérdést nem csak a mindennaposan felmerülő vitákkal kapcsolatosan, hanem tágabb összefüggéseiben is vizsgál, így szélesebb perspektívába helyezi a kérdéskörből adódó problémákat. A kötetből két fő kérdést tartott fontosnak kiemelni. Az egyik, hogy vajon létezik-e Európában egy legkisebb közös többszörös a vallások és a vallási jelképek iskolákban és közterületen történő megjelenítésével és használatával kapcsolatosan, és vajon egy szupranacionális szerv, mint a strasbourgi bíróság mit tesz ennek kialakításáért, vagy betartatásáért. A kötet másik sarkalatos pontjának a vallásos vélemények korlátozásának lehetséges módjait emelte ki Orbán Balázs, melynek kapcsán hozzátette, hogy számára a könyv egyik üzenete az, hogy a mai felfogásunk szerint kissé álszentek vagy rosszindulatúak vagyunk a vallásokkal kapcsolatban, hiszen a másfajta civilizációból vagy vallásból érkező személyekkel szembeni féltelmünkben feláldozhatónak tartjuk az európai jogi és alkotmányjogi vívmányainkat. Szerinte ahelyett, hogy a kérdést (nevezetesen, hogy valóban feláldozhatóak-e ezek az értékek) behatóan vizsgálánánk vagy foglalkoznánk vele, inkább azt megkerülve, adminisztratív és „mondvasínált” okokkal próbáljuk rendezni a vallások korlátozásával kapcsolatos helyzeteket.

A könyvbemutatón ezután Kukorelli István volt alkotmánybíró, az ELTE egyetemi tanára szólalt fel. Beszédének elején kiemelte, hogy a könyv tekintélyes méretű, rendkívül gondolatgazdag, rengeteg lábjegyzettel ellátott, elfogulatlan, jól hivatkozott és jól szerkesztett kötet, amely a teljességre törekszik. Érzékeny kérdések sokaságát fogalmazza meg a szerző művében, melyekre igyekszik választ találni a jog útvesztőjében. A választott témához köthető valamennyi releváns jogszabályt és precedenst tartalmazza, bizonyos értelemben műfaját illetően egy tematikus szakkönyvnek tekinthető, mely áttekintést nyújt az európai, amerikai és hazai szabályozásról és magában foglalja a témához köthető összes jelentős strasbourgi, legfelső bírósági és alkotmánybíróági határozatot, a hozzájuk tartozó párhuzamos és különvéleményekkel egyetemben. Szerinte a könyv sokkal többről szól, mint amire a címéből következtetni lehet, hiszen a legfontosabb demokrácia-kritériumokat teszi mérlegre. Walter Lippmann demokráciafogalmát idézve rámutatott, hogy vallás és a szólásszabadság nélkül elképzelhetetlen a valódi alkotmányos demokrácia.

Kukorelli István gondolatait két jól körülhatárolható, a kötetben is végigfutó kérdés köré csoportosította. Az egyik az állam szerepe az egyházakkal kapcsolatban, a másik a keresztény és a kulturális értékrend kapcsolata és egymásnak való megfelelése. Előbbivel kapcsolatban kifejtette, hogy az állami semlegesség fogalma a mai napig nem meghatározható, a két véglet (a teljes szétválasztás és az államegyház) között hatalmas a szórás. Szerinte egyet lehet érteni a szerző azon megállapításaival, hogy az egyház nem számítható teljesen a közélet valamennyi területéről, az együttműködő, nem közbömbös állam modellje lehet az ideális módja az állam és az egyház szétválasztásának. Ugyanakkor ez sem működik mindig hibamentesen, hiszen néha az állam „ott van jelen ahol nem kéne, és ott nincs, ahol szükség lenne rá”. Kukorelli ezután kitért arra a kérdésre is, hogy van-e keresztény állam, melyre válaszolva azt mondta, hogy alkotmányjogi, ideológiai értelemben nincs, ugyanis az állam világnézetiileg semleges, ez

pedig egy olyan „Rubikon-szabály”, melyet egy jogállamban, alkotmányos demokráciában nem léphet át az állam. Ugyanakkor az állam cselekvéseit sokszor meghatározzák a keresztény értékrendből adódó követelmények és gondolatok, így tehát nem teljesen választható el egymástól a semleges állam és a vallások által képviselt értékek. Ezt a gondolatmenetet folytatva tért át az általa megfogalmazott második fontos kérdéskörre, nevezetesen, hogy mennyire vált az egyetemes kultúra részévé a keresztény értékrend. Ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy egyetért a szerzővel abban, hogy bár bizonyos vallási jelképek (pl. a kereszt) már az egyetemes kultúra részévé váltak, nem szabad elfeledkezni azok vallási gyökereiről és jelentéséről sem. Gondolatait Robert Schuman szavaival zárta, melyek szerint „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

A rendezvényen ezután Schanda Balázs egyetemi tanár, a PPKE alkotmányjogi tanzékiének vezetője szólalt fel, aki azzal kezdte beszédét, hogy különösen örül annak, hogy egy újabb Pázmányos oktatóhoz köthető művet kell bemutatnia, hiszen minden könyv megszületése voltaképp egy ünnep. Kiemelte, hogy a kötet egy koherens, fegyelmezetten szerkesztett, precíz mű, ugyanakkor olvasmányos és könnyen érthető azok számára is, akik nem jártasak a jogban, vagy annak e területén. A vallásokkal kapcsolatosan aggályainak adott hangot, melyek szerint eltévedtünk, Európa elfáradt, és válsághelyzetben van, ezért kiutat kell keresnünk. A kiútkeresés első módja lehet a hagyományokhoz való visszanyúlás. Példaként hozta erre a dunaújvárosi Szent Pantaleon kórházat, amikor egy „múlt nélküli” városban egy vallási hagyományhoz nyúltak vissza, amikor a kilencvenes években nevet kellett adni a kórháznak. A kiútkeresés másik iránya lehet, ha az egyén szabadságát, az egyén jogait megpróbáljuk még inkább körülbástyázni. Ezzel kapcsolatban azonban hozzátette, hogy mára bizonytalanná vált az emberkép, és az ember elvesztette valódi identitását. Igaz ez szerinte a vallási meggyőződésre is, hiszen ma már jobban szomjazzuk magát az identitást és a közösséghez tartozást, mint magát a transzcendenst. Kifejtette, hogy a keresztény értékrend önmagában nem életképes, ha nincs mögötte élő meggyőződés, vagy valódi identitás, éppen ezért van szüksége védelemre, hiszen csak így lehet fenntartani az emberek és az értékek közösségét is. Szerinte Koltay András ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keres választ a könyvében, azonban szembesülnünk kell azzal, hogy a válaszok többsége még nincsen készen. Ezekre a választ még mindenkinek keresni kell, beleértve a jogászokat is, azonban hozzátette, a legfontosabb döntések nem a tárgyalótermekben, hanem az otthonokban dőlnek el.

A laudációk után maga a szerző, Koltay András következett, aki elsőként köszönetet mondott mindenkinek, aki hozzájárult a könyv megszületéséhez, megemlékezett Zlinszky János tanár úrról, aki emlékének a könyvet ajánlotta, és aki nyomon követte a kézirat elkészültét. Kiemelte, hogy a témának különös, és egyben szomorú aktualitást adott a 2015 januárjában elkövetett Charlie Hebdo szerkesztősége elleni terrortámadás, ugyanakkor a könyvben felvetett kérdések nem új keletűek, többségük több évszázada, de minimum a 2001. szeptember 11-i terrortámadások óta újból élő, a közéletben jelenlévő kérdések.

Szerinte a kereszténység és az emberi jogok nem állnak szemben egymással, hiszen az emberi jogok alapvetően a keresztény értékekből gyökereznek, voltaképpen elválaszthatatlanok egymástól, azonban ez a gyakorlatban mégis megtörténik, és ezzel

a helyzettel kezdenie kell valamit az államnak, hogy megőrizze – sokszor képlékeny – semlegességét.

A szerző elismerte, hogy Európát jelenleg rengeteg olyan kérdés foglalkoztatja, amelyek meghatározhatják a kontinens jövőjét, és már a kötet bevezetőjében is említi, hogy a könyvben felvetett problémákról fontos beszélni, hiszen a jog a társadalom, a kultúra szerves részét képezi, és mint ilyen fontos tisztában lenni azzal, hogy a vallásokkal kapcsolatban milyen elvek és gondolatok mentén hozzák meg az egyes bíróságok döntéseiket.

Koltay három kérdést emelt ki a könyv által tárgyalt témák közül. Az első annak a kérdése, hogy mi a kereszténység szerepe a mai Európában, és hogy vajon lehetséges-e elismerni a kereszténység kulturális jelentőségét, miközben megőrizzuk az állam semlegességét. A második kérdés, hogy vajon az állam tehet-e különbséget a vallások között, nevezetesen a keresztény és muszlim, tágabban kezelve a kérdést a keresztény és a nem keresztény vallások között. Természetesen bizonyos szintig ez kizárt, hiszen az állami semlegesség elve ezt nem teszi lehetővé, ugyanakkor az élet rengeteg olyan határesettel szolgál, ahol ez a kérdés igenis felmerül. A harmadik felvetés pedig az, hogy szükség van-e arra, hogy megvédjék a vallási közösségeket a gyűlölettel szemben. A szerző is rámutatott arra, hogy az amerikai jogfelfogás szerint erre a kérdésre egyértelműen nemleges a válasz, hiszen szerintük egy egészséges társadalom képes megbirkózni az ilyen véleményekkel és kivonni azokat a társadalmi diskurzusból, az európai felfogás azonban más megközelítést alkalmaz, és védi az egyes csoportokat a gyűlöletbeszéddel szemben. A vallásokkal szembeni gyűlölettel kapcsolatban ugyanakkor nem „Isten” szorul védelemre, hanem a hívő emberek, és az ő emberi méltóságuk. Továbbra is kérdéses viszont, hogy ez a védelem milyen esetekben és milyen mértékben illeti meg őket.

Előadását a szerző azzal zárta, hogy a könyv a szó szoros értelmében nem kínál egyenes válaszokat a felvetett kérdésekre, hiszen a jelenlegi jogi környezetben ez lehetetlen lenne, így nem is alkalmas arra, hogy a témát illetően jövőben felmerülő problémákra adjon világos, egyértelmű megoldást. Ehelyett a kötet célja inkább az, hogy elgondolkodtasson, és rávilágítson olyan anomáliákra és kérdésekre, melyekre a jövőben különösen érdemes lesz odafigyelni.

A könyvbemutatón tehát figyelemre méltó és elgondolkodásra készítő előadásokat hallhattunk, melyek mind a kötet szellemében, de nem csupán annak bemutatásának céljából készültek. A vallások, az állam és a szólás szabadságának viszonya minden bizonnyal meghatározó témája lesz az elkövetkező éveknek is, és kellő munícióval szolgál majd a téma iránt érdeklődő személyek számára, melyhez tökéletes kiindulóként szolgál Koltay András könyve.

PAPP János Tamás
doktorandusz (PPKE JÁK)